

A SEÑORA DALLOWAY

Alba Rodríguez Saavedra

Universidade de Vigo

Grupo de Investigación Tradución e Paratradución (T&P)

albasant@yahoo.com

WOOLF, Virginia (2018). *A señora Dalloway*. Trad. Celia Recarey Rendo. Santiago de Compostela: Irmás Cartoné. 224 páx. ISBN: 978-84-948421-2-2.

En palabras de Carlos Fortea «la literatura traducida es tan propia de un sistema literario, como la producida originalmente en ese sistema» (2020). Neste sentido, unha das eivas máis pertinentes do panorama galego foi, desde o noso punto de vista, a prolongada ausencia de traducións de obras da literatura universal, especialmente nas conxunturas de experimentación de novas fórmulas, xurdidas entre mediados do século XIX e o primeiro terzo do XX. Os esforzos cosmopolitas da Xeración Nós supuxeron un pulo moi relevante para a renovación literaria en Galicia e, grazas a eles, a primeira lingua peninsular á que foi vertida parte do *Ulysses* de James Joyce foi o galego en 1926 (Otero Pedrayo 2003). No entanto, e como non podía ser doutro xeito, as obras estranxeiras que nesa altura penetraron o limiar do polisistema galego, a través das traducións, foron cuantitativamente escasas.

Por outra banda, a necesaria peneira á hora de escoller os textos que se traducirían para Galicia significou a exclusión da produción completa de grandes nomes da renovación literaria de entón, entre os que se inclúe o de Virginia Woolf (1882-1941). O silencio imposto que, a partir de 1939, experimentou a cultura en España tivo como unha das súas consecuencias que o proxecto de dinamización cultural en Galicia, impulsado pola Xeración Nós, esencialmente, ficase no esquecemento durante décadas.

Este pulo de vocación internacional foi readoptado pola Editorial Galaxia ao crear, en 2003, un proxecto de tradución ao galego de grandes obras a través da súa colección «Clásicos universais». Nesta iniciativa figuraba un libro de Virginia Woolf, *As ondas* (2004), o primeiro da autora británica en aparecer en galego. Malia o seu interese, este proxecto da Editorial Galaxia, de periodicidade intermitente, viu saír o seu último libro do prelo en 2013 e, durante un tempo, a literatura clásica de ámbito internacional ficou afastada dos proxectos editoriais desenvolvidos en Galicia.

Con certa coincidencia temporal, no ano 2005, un novo selo editorial, Rinoceronte, mergullouse no proceso de «importar para o galego literatura estranxeira, de ámbitos culturais e lingüísticos inéditos en galego» (Barcia

2012). Galicia abría o seu limiar ás letras universais contemporáneas cunha nova editorial que procuraba a vinculación cos contextos menos explorados polo sistema. En consecuencia, a produción de Woolf ficaba lonxe do seu foco de interese.

A aparición de Irmás Cartoné, fundada por Celia Recarey Rendo e Carlos Valdés, en 2013, veu contribuír á normalización dun sistema literario cunha carencia significativa no eido da tradución dos clásicos da literatura universal. Partindo da vantaxe de acudir a obras cuxos dereitos de autoría se atopan xa en dominio público, Irmás Cartoné enfrontou a dificultade de contar con público abondo para as súas creacións e, moi especialmente, coa presenza destas obras xa traducidas nun sistema moito máis potente, e tan próximo ao noso, como é o castelán. Tras a súa presentación con *Orlando* (2013), de Virginia Woolf, este novo selo de publicacións foise asentando no panorama editorial, e, en 2018, saíu do prelo *A señora Dalloway*.

Trátase da primeira tradución ao galego dun dos grandes éxitos de Virginia Woolf, como ela mesma vaticinaba mentres escribía a obra (Bradshaw 2009; xliii). Publicada no ano 1925, a prosa de Woolf condensaba fondas innovacións na narrativa da altura, desde o principio de autoría feminino, ata o fluír das correntes de pensamento expresadas pola perspectiva múltiple, que se move, ademais, entre tempo presente e analepses, nas vidas de Clarissa Dalloway, Septimus Warren Smith e toda unha mesta paisaxe de personaxes secundarios imprescindibles.

A aparición de *Mrs Dalloway* en 1925 foi baixo o selo editorial creado por Virginia e Leonard Woolf, The Hogarth Press, o que lles permitiu unha maior liberdade á hora de abordaren o proceso de edición, desde as cuestións máis puramente técnicas, ata o volume da tiraxe ou os deseños dos elementos creativos e paratextuais dos libros.

Así, queremos chamar a atención verbo da sobrecuberta que Vanessa Bell, irmá de Virginia Woolf e integrante tamén do círculo de Bloomsbury, trazou para a primeira edición desta novela. O binomio artístico inseparable que ambas formaron reflíctese nalgunhas das obras fundamentais para a renovación modernista británica do século XX, desde *To the lighthouse*, *Mrs Dalloway* ou *The waves*, sen esquecer *A room of one's own*, todas elas escritas por Woolf e con deseño de cuberta de Bell (Heyes 2016). En consecuencia, podemos constatar a vinculación especialmente estreita, na produción de Virginia Woolf, entre corpora textual e paratextos de (sobre)cuberta.

A versión galega da novela de *Mrs Dalloway* constitúe, desde o noso punto de vista, un deses infrecuentes casos nos que a tradución se aplica ao conxunto íntegro da obra, transcendendo o estrito contido textual. Este feito vén dado, na nosa opinión, por ser Celia Recarey Rendo tanto a tradutora como a editora desta proposta literaria, o cal nos brinda a oportunidade de establecer comparativas interesantes entre a novela orixinal e a tradución galega desde unha óptica de conxunto e non só meramente textual.

No primeiro encontro co libro, a atención recae no deseño da cuberta e na coidada escolla dos símbolos —cromáticos, textuais e iconográficos— que a artellan. Como paratextos, complementan o texto principal da novela e, neste sentido, a paratradución da capa elaborada por Carlos Valdés recupera,

especialmente, dous dos referentes simbólicos da sobrecuberta que Vanessa Bell deseñara para *Mrs Dalloway*: o fondo claro e calmo, e as flores; ambos os dous moito menos frecuentes nas capas das edicións británicas a partir dos anos sesenta (Woolf 1975; Woolf 1984; Woolf 1992; Woolf 1996; Woolf 2009).

Paradoxalmente, este desprazamento do elemento floral do primeiro plano contrasta coa súa presenza case ubicua na trama da novela. Lembremos, por exemplo, a primeira frase do libro: «A señora Dalloway dixo que xa compraba as flores ela» (Woolf 2018; 9). Deste xeito, onde Bell debuxara un ramo de flores deitado, nun primeiro plano, co que semella unha balastrada ao fondo —quizais aludindo á ventá desde a que se guindou Septimus?—, e enmarcado por unhas ondas negras e amarelas que semellan recordar as auras das xaquecas que tanto atormentaban a Clarissa, Valdés opta por unha explosión de natureza propia da primavera londiniense na que transcorre a novela e que ten un correlato no lombo da sobrecuberta orixinal, onde as flores amarelas de Bell cobren o espazo completo nunha sorte de *horror vacui*. Cuns trazos e unha gama cromática evocadores da obra pictórica de Bell, a proposta de cuberta de Irmás Cartoné de Carlos Valdés recupera esta natureza desbordada e anima a retrotraernos ao postimpresionismo pictórico e literario do século XX.

Deste xeito, observamos unha analogía metodolóxica entre a paratradución da cuberta e a tradución do texto principal dunha obra canónica das letras universais, unha tarefa complexa cando se trata de Virginia Woolf, como destaca a súa tradutora máis recente ao catalán, Dolors Udina:

Uno de los principales problemas de este libro [Mrs Dalloway] a la hora de traducirlo es que las incoherencias, el hermetismo, las imágenes borrosas y la falta de definición tienen un propósito definido y forman parte de una estrategia, que es precisamente lo que hace el lenguaje más vital y poético. En las reflexiones de los distintos personajes hay aparentes faltas de coherencia que no lo son para el personaje pero que quedan abiertas a distintas interpretaciones por parte del lector. (Udina 2017:3)

Celia Recarey asume a creación de *A señora Dalloway* mergullándose no texto orixinal, comprendendo as elipses e o xogo de confusións da escrita de Woolf, e atendendo a un pulcro coidado da lingua galega en cada unha das frases. Percíbese o extraordinario traballo de tradución e de revisión(s) posterior(es) que nos remite á mesma combinación de tradución e actualización que Valdés emprega para a cuberta. Cada palabra ocupa o seu preciso lugar e desempeña unha meditada función. De igual xeito ca na narrativa de Woolf, a trama flúe en *A señora Dalloway*, imparabile, a través duns signos de puntuación que, contrariamente, á súa función primaria, non delimitan accións, senón que actúan coma elos dunha cadea que tan só se interrompe na última páxina. Neste sentido, Recarey segue a pauta que tamén Udina adoptara para a súa *La senyora Dalloway*: manter a puntuación do orixinal inglés como elementos de conexión (e non de pausa) temática. Así, o asíndeto convértese nun recurso compartido entre orixinal e tradución, remitindo, por tanto, de xeito constante, á prosa de Woolf.

Tan só se constata unha variación substancial verbo da puntuación: a recreación de diálogos. Nese caso, Recarey Rendo opta por transferir aos códigos ortotipográficos e de edición máis propios de contextos latinos estes intercambios dialóxicos, incorporando puntos e á parte e raias de apertura e de peche. De igual xeito, as comiñas (simples ou dobres, en función da versión inglesa que se consulte), seguen en galego a tradición latina.

A señora Dalloway de Celia Recarey Rendo traduce toda a forza narrativa que Virginia Woolf imprimira á súa novela. De igual maneira que a autora británica expresara que «I may have found my mine this time I think» (apud. Bradshaw 2009; xlili), nós opinamos de igual maneira verbo da súa edición en galego. Asinar a primeira tradución a unha lingua determinada dun clásico das letras universais é sempre un desafío, porque son numerosos os elementos epitextuais que entran en xogo. Desde o noso punto de vista, *A señora Dalloway* é un proxecto no que os sistemas de orixe e meta, así como os noventa anos de estudo crítico da obra, foron coidadosamente tidos en conta para conseguir que na edición galega se lea a narrativa de Woolf resoando ao período de entreguerras, algo que se acadou, sen dúbida, porque tradución e edición se comunicaron entre si.

Referencias bibliográficas

- BARCIA, Moisés 2012. «Os actores e axentes da edición: de emprendedores para emprendedores». Universidade de Vigo [Consultado en <https://tv.uvigo.es/video/5b5b69428f42080e7360fecc-09/10/2012>].
- BRADSHAW, David 2009. «Introduction», en Woolf, Virginia. *Mrs Dalloway*, Oxford: Oxford University Press.
- FORTEA, Carlos 2020. «Si esto es un traductor: Reflexiones acerca del perfil profesional del traductor literario en el siglo XXI». Translberica. Segundo Congreso Internacional de Traducción e Interpretación de Lenguas Ibéricas. Varsovia: Universidad de Varsovia.
- HEYES, Duncan 2016. *The Hogarth Press*. The British Library [https://www.bl.uk/20th-century-literature/articles/the-hogarth-press-25/05/2016].
- JOYCE, James 1992 *Ulysses*. Londres: Penguin.
- OTERO PEDRAYO, Ramón 2003. *Fragmentos de Ulises, 1926*. Vigo: Galaxia.
- SHOWALTER, Elaine 2016. *Virginia Woolf's Mrs Dalloway* (Anna Lobbenberg). (dir.) Londres: The British Library. [www.bl.uk/20th-century-literature/videos/virginia-woolfs-mrs-dalloway].
- UDINA, Dolors 2017. «La traducción, una lectura exigente», en «XXXIII Encuentros de creadores y críticos en Verines. Creadores en la sombra. La traducción literaria en la actualidad» (13 e 14 de setembro de 2017) [Consultado en <http://www.culturaydeporte.gob.es/lectura/pdf/udina2.pdf>].
- WOOLF, Virginia 1975. *Mrs Dalloway*. Harmondsworth: Penguin.
- 1984. *Mrs Dalloway*. Londres: Granada.
- 1992. *Mrs Dalloway*. Londres: Penguin.
- 1996. *Mrs Dalloway*. Londres: Penguin.
- 1996. *To the lighthouse*. Londres: Penguin.

- 2004. *As ondas*. Trad. María CUQUEJO. Vigo: Galaxia.
- 2009. *Mrs Dalloway*. Oxford: Oxford University Press.
- 2013. *La senyora Dalloway*. Trad Dolors UDINA. Barcelona: RBA La Magrana.
- 2013. *Orlando*. Trad. Celia RE CAREY RENDO. Santiago de Compostela: Irmás Cartoné.
- 2015. *A room of one's own and Three Guineas*. Oxford: Oxford University Press.
- 2018. *A señora Dalloway*. Trad. Celia RE CAREY RENDO. Santiago de Compostela: Irmás Cartoné.
- 2019. *The waves*. Londres: Penguin.